

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2011:23

Brategården i Bråfors

ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING I FORM AV
SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Västmanland, Norbergs socken och kommun, RAÄ Norberg 80:1

Annica Ramström

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2011:23
ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING – SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Brategården i Bråfors

Västmanland, Norbergs socken, Norbergs kommun, RAÄ Norberg
80:1

Annica Ramström

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019–609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

©2011 Arkeologgruppen

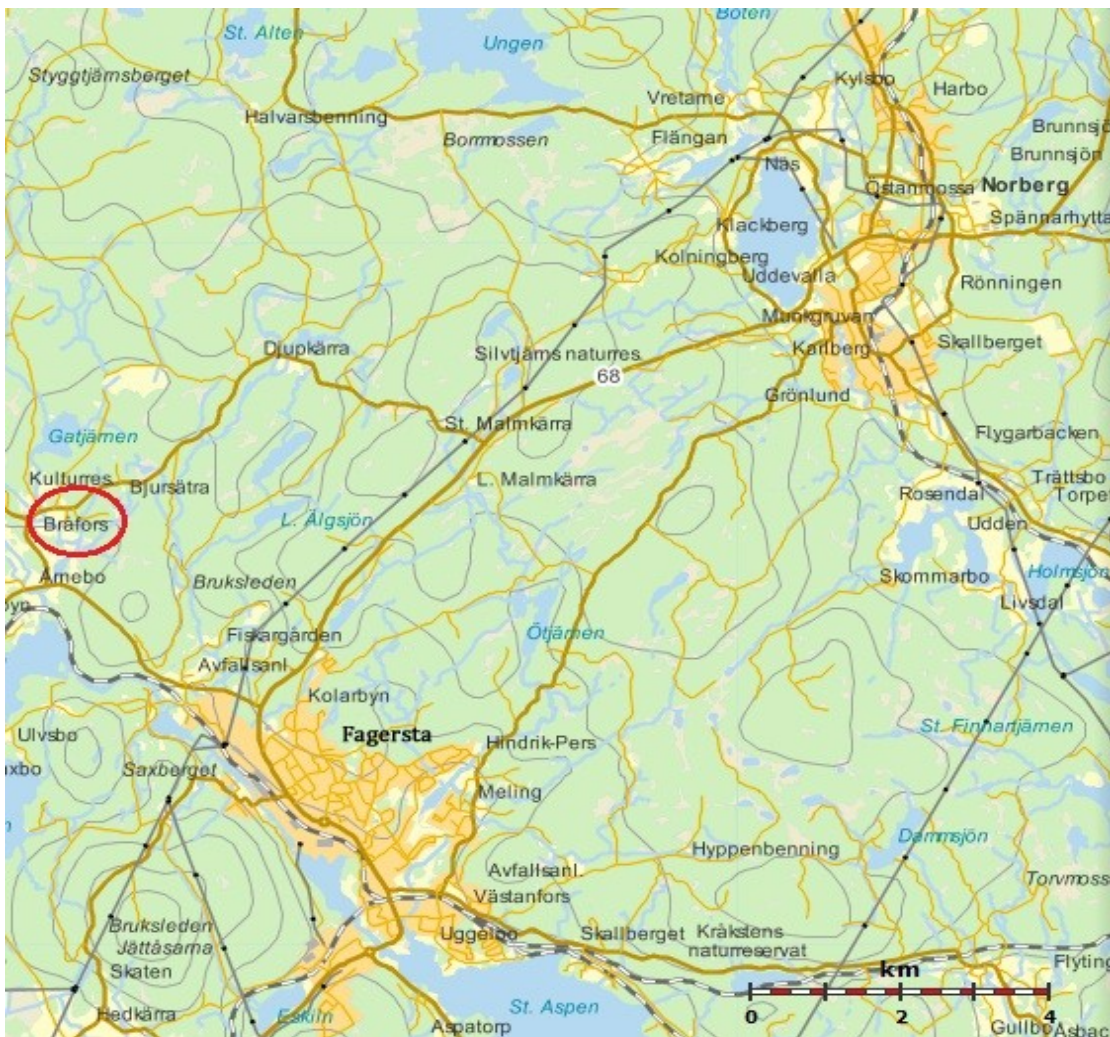
Arkeologgruppen rapport 2011:23
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Gävle 2011.
Medgivande 2011/1156.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
Bakgrund.....	5
Topografi och historik.....	6
Undersökningsområdet.....	8
Syfte.....	8
Metod.....	9
Resultat och tolkning.....	10
Utvärdering av undersökningsplanen.....	12
Referenser.....	13
Litteratur.....	13
Administrativa uppgifter.....	14
Bilaga 1. Anläggningstabell.....	15

Sammanfattning

I samband med en tidigare vattenläcka på Brategården i Bråfors, RAÅ Norberg 80:1, Norbergs socken och kommun, Västmanland, genomförde Arkeologgruppen AB en förundersökning i form av en schaktningsövervakning i samband med byte av värmeledningar på gårdstunet.

Figur 1. Bergsmansbyns läge i förhållande till Fagersta och Norberg. Bråfors markerat med rött. Skala 1:10000

Bråfors bergsmansby är belägen cirka 1 mil nordväst om Fagersta i ett skogrikt landskap som karaktäriseras av moränhöjder med mellanliggande odlingsmarker där Bråfors utgör en egen odlingsbygd i dalgången mellan moränhöjderna.

Gården Stora Bråfors, där undersökningen ägde rum, kallas också för Brategården, och består av ett 50-tal byggnader från 1700-talet och framåt. Fornlämningsmiljön kring gården är komplex med ett flertal registrerade lämningar.

Vid förundersökningen drogs ett sammanhängande schakt mellan den östra och den västra flygeln. Schaktet som var 29 meter långt och cirka 0,5-0,6 meter brett mätte ett djup av 0,4-0,8 meter.

Hela gårdstunet uppvisar i stort sett samma lagerföljd. Överst finns ett lager med påförd grus. Under detta finns ett 0,05-0,1 meter tjockt utfyllnadslager av sand, under detta finns ett 0,1-0,4 meter tjockt svart, sotigt lager innehållande kol, grus, småsten och slagg, även detta lager tolkas som ett utjämningslager. Under detta lager vidtog den orörda marken som bestod av gul sand eller berg. Inga konstruktioner utöver utfyllningar samt en stenläggning, A203, av skiffer kunde urskiljas i schaktet.

I det 0,1-0,4 meter tjocka lagret med kol, grus, småsten och slagg togs ett kolprov mot botten av lagret som gav en datering till tiden 1300-1440 AD (2 sigma).

Då det rör sig om en begränsad undersökning är det svårt att avgöra om lagret som kolprovet togs ur är avsatt på platsen eller flyttad från hyttområdet vid bäcken. I lagret fanns inga övriga fynd som kunde klargöra detta. Möjligen skulle jorden kunna vara flyttad från ett närliggande område i samband med byggandet av gården för att jämna ut marken och göra den byggbar.

Bakgrund

I samband med en tidigare vattenläcka på Brategården i Bråfors, Norberg 80:1, Norbergs socken och kommun, Västmanland, genomförde Arkeologgruppen AB en förundersökning i form av en schaktningsövervakning i samband med byte av värmeledningar på gårdstunet. Undersökningen genomfördes under två dagar av Annica Ramström och Helmut Bergold. Uppdragsgivare var Erik Brate.

Topografi och historik

Bråfors bergsmansby är belägen cirka 1 mil nordväst om Fagersta i ett skogrikt landskap som karaktäriseras av moränhöjder med mellanliggande odlingsmarker där Bråfors utgör en egen odlingsbygd i dalgången mellan moränhöjderna. "Landskapet genomkorsas av ett större åsystem med odlingsbara marker. Bråfors bildar en mindre odlingsbygd i en smal dalgång längs med en bäck kallad Hyttbäcken. Denna rinner söderut från sjön Gatjärnen ned till Glimbohavet och vidare till sjön Vevungen i söder. Den sistnämnda ingår i Kolbäcksåns stora vattensystem" (Eriksson 2002:9).

Då endast ett fåtal bergsmansbyar finns bevarade beslutade Länsstyrelsen i Västmanland att år 2006 göra Bråfors bergsmanby till ett kulturresevat. Sedan tidigare är Bråfors även ett riksintresse för kulturmiljön med motiveringen att det är en bergsmansby med rötter i medeltiden och välbevarat byggnadsbestånd från 1700- och 1800-talen.

Gården Stora Bråfors, där undersökningen ägde rum, kallas också för Brategården, och består av ett 50-tal byggnader från 1700-talet och framåt. Fornlämningsmiljön kring gården är komplex med ett flertal registrerade lämningar. I det omedelbara närområdet finns följande lämningar:

Norberg 76:1, hyttområde, 265 x 70 m bestående av 1 masugnsruin, 1 rådstuga, 1 område med sot och svärtad mylla, 1 uppfartsramp, 1 kanal och 2 slaggvarpar.

Norberg 80:1, bergsmansgård, fyra byggnader som utgörs av själva mangårdsbyggnaden samt flyglar och en högloftsstuga.

Norberg 192:1, slaggvarp, 110 x 60 meter.

Norberg 438:1, kvarn.

I ett vidare område kring gården ligger ett flertal lämningar som nästan uteslutande har med bergshantering att göra.

Figur 2. De i texten nämnda fornlämningarna. Skala 1:500

Bråfors ligger i Gamla Norbergs bergslag. Första omnämnandet av platsen sammanfaller med det äldsta belägget för Gamla Norbergs bergslag, ett privilegiebrev från år 1354, då namnet skrivs som Bratefors. Vid 1539 års skattnödgöring av Norbergs bergslag nämns en hytta vid Bråfors och på 1600-talets början anläggs en hammare. Den sistnämnda läggs dock ned redan någon gång mellan 1637 och 1675. Hyttan har flyttats år 1837 från sitt tidigare läge i den stora bäcken. Hyttan har dock varit i bruk ända fram till 1899, då den blåstes ned för sista gången och driften lades helt ned 1902 (se Eriksson 2002:12 och där anförd litt.).

En arkeologisk förundersökning har tidigare gjorts i Bråfors, år 2002, undersökningen berörde det gamla hyttområdet Norberg 76:1 samt gårdstunets västra del, väster om flygeln och dess norra kortända. I det schakt som togs upp i den västra delen av gårdstunet fanns en

stratigrafi som visar ett bottenlager av kolstybb vilken daterades till 1200-talet. I schaktet fanns även ett mindre, väl avgränsat, kulturlager med kakelugnsfragment daterat till 1700-talet. I schaktet fanns också ett antal anläggningar bestående av ett spisröse och eventuellt 3 stensyllar, där den ena syllen kan ha utgjort ett fundament (Eriksson 2002:12).

Undersökningsområdet

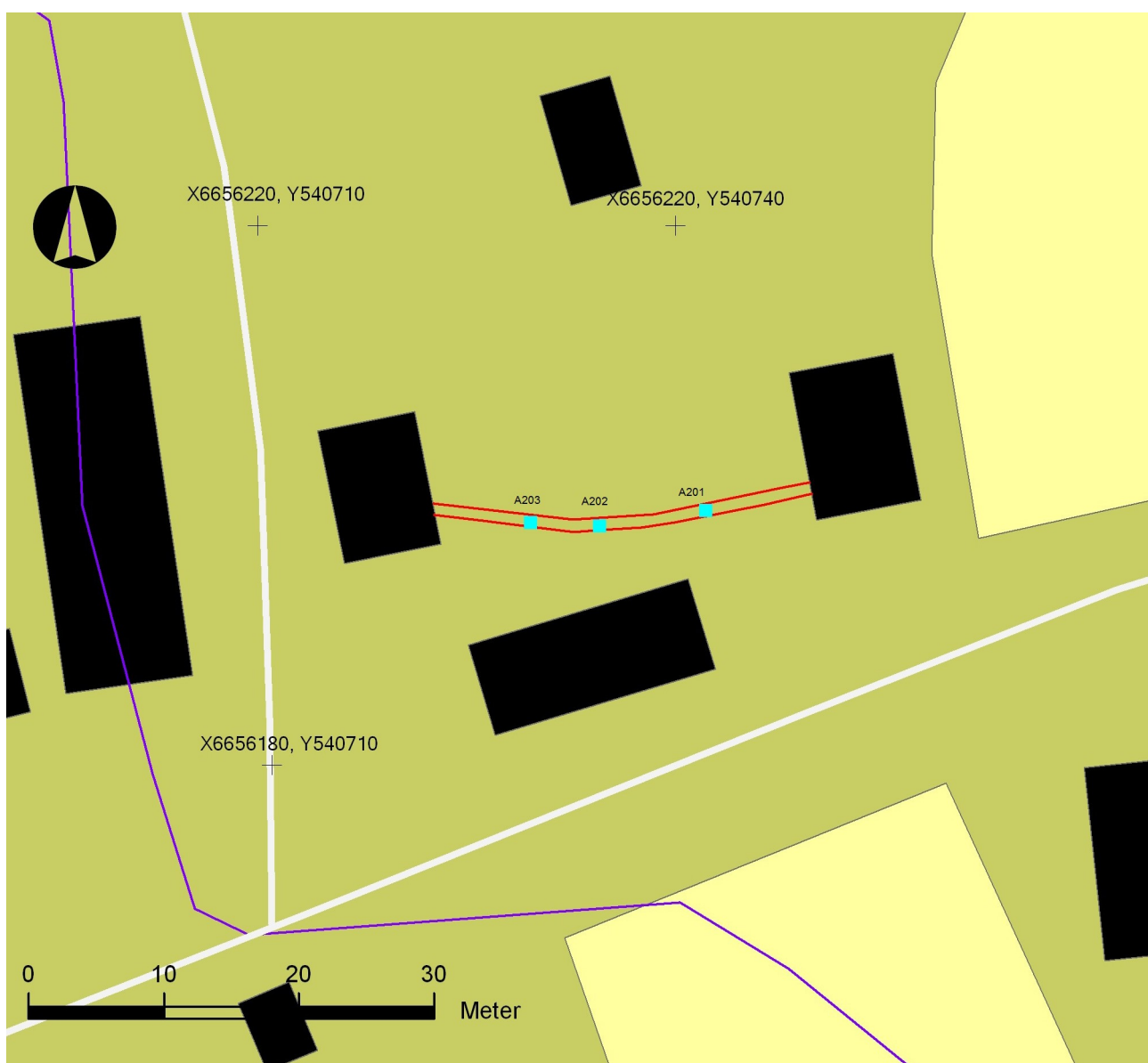
Schaktet för den nya värmeledningen kom att gå tvärs över gårdstunet från den östra till den västra flygelbyggnaden, fig 3, det vill säga inom fornlämning Norberg 80:1. Gårdstunet förmodas ha haft i stort sett samma utseende åtminstone från det att huvudbyggnaden uppfördes i slutet av 1700-talet och fram till idag. Gården ligger på en moränförhöjning där det på sina håll sticker upp berg i dagen. Den delen av gårdsplanen som kom att beröras av arbetsföretaget var den högsta punkten och bestod i ytan av i modern tid påfört grus.

Syfte

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att dokumentera fornlämningen för att tillvarata kunskap som kan bidra till områdets historia och som kan bli till nytta för samhällsplaneringen.

Förundersökningen skulle klargöra följande:

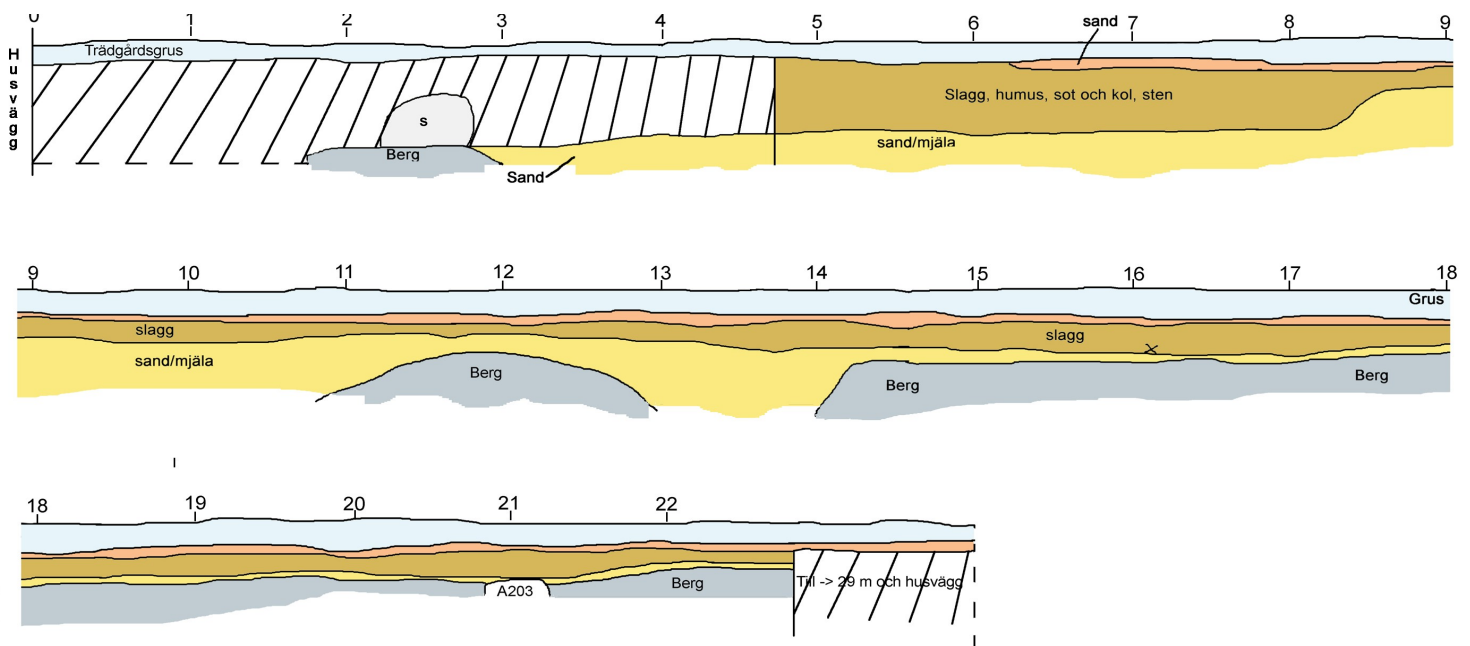
- fornlämningens utbredning inom schaktet
- bedömning av kulturlager, anläggningar och fynd – karaktär, mängd och bevarandegrad
- preliminär datering
- preliminär tolkning av fornlämningen.

Figur 3. Schaktplan med anläggningarna markerade. Skala 1:500.

Metod

Schaktet banades skiktvis ner till en nivå där antingen lager, anläggningar eller konstruktioner kunde urskiljas. Dessa handgrävdes för att bedöma karaktär, funktion samt eventuell datering. De dokumenterades, fotograferades och mättes in. När detta var gjort fortsatte grävningen ner till orörd nivå. Hela schaktets sektion ritades, fig 4.

Figur 4. Profilritning mot söder av det grävda schaktet. Skala 1:50

Schaktet djupgrävdes närmast de båda byggnader för att hitta orörda nivåer, i övrigt var ingen djupgrävning nödvändig för att utröna den sammantagna lagerföljden då de avtecknade sig tydligt i sektionen. För datering av äldre lager fanns medel för ¹⁴C-datering avsatt, vilket också kom att utnyttjas. Inga fynd samlades in från undersökningen.

Resultat och tolkning

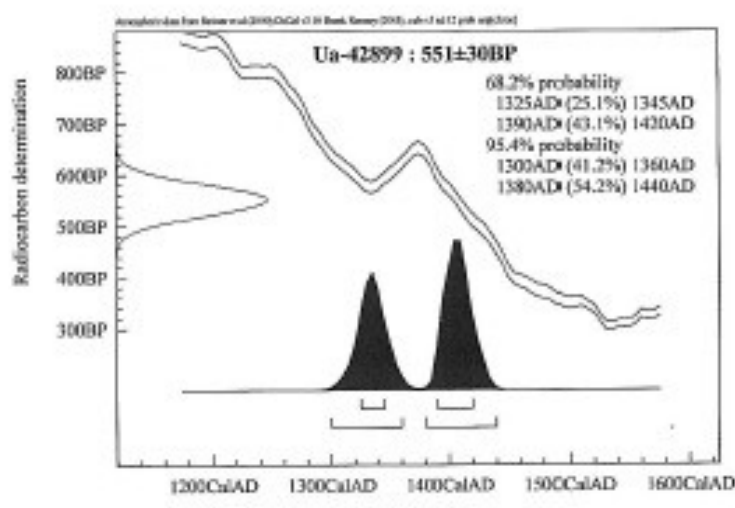
Vid förundersökningen drogs ett sammanhängande schakt mellan den östra och den västra flygeln. Schaktet som var 29 meter långt och cirka 0,5-0,6 meter brett mätte ett djup av 0,4-0,8 meter.

Mot båda husen har kraftiga omgrävningar skett och här fanns inga intakta lager, se figur 4.

Inom gårdstunet kunde berg i dagen konstateras och det visade sig vid schaktningen att hela höjdpartiet består av en bergsklack som har fyllts ut i skrevor o dylikt för att erhålla en plan yta. Mot öster och den östra flygeln dök bergklacken och här består undergrunden av gul fin sand med dålig genomsläpplighet av vatten vilket gjorde att schaktet snabbt vattenfylldes i den här delen.

Hela gårdstunet uppvisar i stort sett samma lagerföljd. Överst finns ett lager med påfört grus. Under detta finns ett 0,05-0,1 meter tjockt utfyllnadslager av sand, under detta finns ett 0,1-0,4 meter tjock svart, sotigt lager innehållande kol, grus, småsten och slagg, även detta lager tolkas som ett utjämningslager. Under detta vidtog den orörda marken som bestod av gul sand eller berg.

I det 0,1-0,4 meter tjocka lagret med kol, grus, småsten och slagg togs ett kolprov mot botten av lagret. En datering gav tiden 1300-1440 (2 sigma).

Figur 5. Resultat av ^{14}C -analys

Inga konstruktioner utöver utfyllningar samt en stenläggning av skiffer kunde urskiljas i schaktet. Inga daterande fynd gjordes. De fynd som ändå framkom bestod av spik och slagg, vilka inte togs tillvara.

Utifrån ovanstående resultat tolkas gårdsplanen som en miljö som hållits ren från smuts och avfall och där inga eller få verksamheter som avsatt spår utförts. Gårdstunet grusades från 1970-talet och innan dess bestod ytan av ett svart grus som krattades enligt Erik Brate. Han minns också att det fanns gångar mellan husen som användes medan de krattade gruset inte fick beträdas. Möjligen är det svarta grus han minns det lager med sot, kol, grus och slagg som syns i profilen.

Då det rör sig om en begränsad undersökning är det svårt att avgöra om lagret som kolprovet togs ur är avsatt på platsen eller ditflyttat från hyttområdet vid bäcken. I lagret fanns inga övriga

fynd som kunde klargöra detta. Möjligen skulle jorden kunna vara hitflyttad från ett närliggande område i samband med byggandet av gården för att jämna ut marken och göra den byggbar.

Utvärdering av undersökningsplanen

Arbetet på Brategården kom till vissa delar inte att följa den undersökningsplan som lämnades in till Länsstyrelsen i Västmanland och en avvikelseanmälan finns också inlämnad. Orsaken bestod i att ett missförstånd uppstått om var den nya värmeledningen skulle dras. Den undersökningsplan som skickades in till Länsstyrelsen baserade sig på två schakt istället för ett långt. Ursprungligen, enligt förfrågningsunderlaget, skulle det ena schaktet gå mellan den östra flygeln och huvudbyggnaden och det andra mellan huvudbyggnaden och den västra flygeln, istället drogs nu ett schakt över hela gårdsplanen mellan den östra och västra flygeln.

Detta missförstånd fick inga konsekvenser för syftet med undersökningen. Arkeologgruppen anser sig i ha fullföljt de syften som fanns i förfrågningsunderlaget och den av Arkeologgruppen insända undersökningsplan.

Den metod som kom att användas var den metod som angivits för utförandet av schakt B i undersökningsplanen. I och med det föll metoden för schakt A bort helt och kom ej att användas.

De missförstånd som uppstått när det gäller förläggandet av schakten kom inte att påverka undersökningens förutsättningar eller resultat.

Referenser

Litteratur

Eriksson, T. 2002. Bråfors by och hytta. Förundersökning. Rapport
Societas Archaeologica Upsaliensis 2002:12.

Administrativa uppgifter

Landskap: Västmanland

Län: Västmanlands län

Kommun: Norbergs kommun

Socken: Norbergs socken

Fastighet: Stora Bråfors bergsmansgård

Arkeologgruppens diarienummer: Ag2011_27

Länsstyrelsens diarienummer: 431-3834-2011

Projektnr: 2011_27

Fornlämningsnr: Norberg 80:1

Projektgrupp:

Annica Ramström och Helmut Bergold

Personal:

Annica Ramström och Helmut Bergold

Undersökningstid: 2011-10-04 - 2011-10-05

Fälttimmar 32 timmar

Exploateringsyta: 29 löpmeter

Undersökt yta: 29 löpmeter

Läge: Ekonomiska kartan, blad 12 F 1j

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:

-

Digitalt arkiv:

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd:

Inga fynd omhändertogs.

Bilaga 1. Anläggningstabell

A	Typ	Storlek	Beskrivning
201	Stenkonstruktion	0,6x0,6	Fyllning för att jämna ut marken
202	Stenkonstruktion	0,5x0,7	Fyllning för att jämna ut marken
203	Stenläggning	0,65x0,35x 0,05	Stenläggning till gårdsplan eller berså, bestående av flata skiffterstenar. N-S riktning.